

# ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПРОБЛЕМА ВИОКРЕМЛЕННЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ

## PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS USING PROJECT TECHNOLOGIES: THE PROBLEM OF ISOLATION AND JUSTIFICATION

У статті проаналізовано теоретичні засади, що стали підвалинами для виокремлення педагогічних умов формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій. Узагальнено, що проєктна діяльність молодших школярів містить в собі елементи творчості. Тоді як характер такої діяльності визначається особливостями в яких вона відбувається. Саме ці особливості можливо змінювати та моделювати в освітньому середовищі початкової школи. Підкреслено, що потенціал проєктних технологій в цьому сенсу полягає в широких можливостях для індивідуалізації навчально-творчої діяльності учнів. Висунено припущення, що педагогічні умови формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій повинні пояснювати процес навчально-творчої проєктної діяльності на основі врахування ідей особистісно-зорієнтованого, діяльнісного, аксіологічного та синергетичного методологічних підходів. Установлено, що педагогічні умови дослідження повинні виокремлюватись з врахуванням таких засадничих ідей: активізація мотивації молодших школярів до участі в креативно-творчій діяльності на основі аксіологізації освітнього простору початкової школи; моделювання проєктних ситуативних завдань, що охоплюють відомості з усіх предметних галузей знань відповідно до Концепції НУШ та сукупності нестандартних особистісно-зорієнтованих завдань-проєктів, що стимулюють творчість учня; створення середовища для вияву молодшими школярами дивергентного мислення та когнітивних операцій, які лежать в основі творчої діяльності; забезпечення організації позаурочної діяльності засобами проєктних технологій для розвитку уявлення молодших школярів про себе як суб'єктів власної творчості; забезпечення супроводу індивідуальної траєкторії творчого саморозвитку та підтримку колективних творчих ініціатив на основі даних педагогічного моніторингу. Підкреслено, що проєктна діяльність учнів початкової школи повинна носити головним чином індивідуальний характер із поступовим наростанням частки колективної праці, особливо творчого, узагальнювального характеру. Проєктна діяльність в межах нашого дослідження розглядається як вияткювий за своєю ефективністю засіб розвитку в молодших школярів здатностей до творчої діяльності.

**Ключові слова:** педагогічні умови, умови, учні початкової школи, молодші школярі, особистість, творчі здібності, творча

діяльність, креативність, дивергентне мислення.

The article analyzes the theoretical principles that became the basis for identifying the pedagogical conditions for the formation of creative abilities of primary school students by means of project technologies. It is generalized that project activities contain elements of creativity. While the nature of such activities is determined by the features in which they take place. It is these features that can be changed and modeled in the educational environment of primary school. It is emphasized that the potential of project technologies in this sense lies in the wide possibilities for individualizing the educational and creative activities of students. It is suggested that the pedagogical conditions for the formation of creative abilities of primary school students by means of project technologies should explain the process of educational and creative project activities based on the consideration of the ideas of personality-oriented, activity-based, axiological and synergistic methodological approaches. It was established that the pedagogical conditions of the study should be distinguished taking into account the following fundamental ideas: activating the motivation of younger schoolchildren to participate in creative activities based on the axiology of the educational space of primary school; modeling project-based situational tasks that cover information from all subject areas of knowledge in accordance with the Concept of the New Ukrainian school and a set of non-standard personality-oriented project tasks that stimulate the student's creativity; creating an environment for younger schoolchildren to demonstrate divergent thinking and cognitive operations that underlie creative activity; ensuring the organization of extracurricular activities using project technologies to develop younger schoolchildren's understanding of themselves as subjects of their own creativity; ensuring support for the individual trajectory of creative self-development and supporting collective creative initiatives based on pedagogical monitoring data. It is emphasized that the project activity of primary school students should be mainly individual in nature with a gradual increase in the share of collective work, especially creative, generalizing in nature. Project activity within the framework of our study is considered as an exceptionally effective means of developing creative abilities in younger schoolchildren.

**Key words:** pedagogical conditions, conditions, primary school pupils, junior pupils, personality, creative abilities, creative activity, creativity, divergent thinking.

УДК 37.016:373.3-052.2:159.954:004.738.5  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.1.29>

**Петрица Ю.І.,**  
асистент кафедри філологічних дисциплін початкової та дошкільної освіти  
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.** Ключове місце в сучасній початковій освіті, яка організовується відповідно

до ідей Концепції НУШ належить формуванню індивідуальності молодших школярів та їх творчих здібностей. Суттєві зміни парадигми освіти зумовлені також переходом до компетентісно

орієнтованої моделі навчання. Нині важливою складовою всебічного розвитку особистості є активізація креативного та дивергентного мислення, образної та асоціативної уяви, оскільки саме здатність до творчого мислення стає основою успішної адаптації до стрімких соціокультурних змін. Тому актуалізується проблематика пошуку тих дидактично вивірених рішень, які б сприяли формуванню творчих здібностей молодших школярів та не порушували природну архітектуру освітнього процесу в початковій школі. На особливу увагу заслуговує потенціал проєктних технологій, засоби яких сприяють підвищенню інтересу учнів до пізнання нового, активізації навчально-творчої діяльності, ініціюють вияв навичок самостійної роботи тощо. З огляду на це, доцільно виокремити педагогічні умови, які б забезпечували максимально можливу ефективність реалізації засобів проєктних технологій з метою формування творчих здібностей учнів початкової школи. В науковій літературі, традиційно, термін педагогічні умови розуміють як сукупність організаційних, змістових, методичних чинників, які створюють оптимальні передумови для досягнення мети конкретного дослідження.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Творчі здібності молодших школярів та проблема їх розвитку привертають увагу дослідників. Адже означений часовий відтинок життя людини володіє значними сензитивними можливостями для активізації креативного мислення учнів, збагачення вмінь приймати нестандартні рішення на основі вияву дивергентного мислення тощо. Так, Ю. Бондар теоретично обґрунтувала та експериментально перевірила педагогічні умови формування творчих умінь в учнів початкової школи [1], наголошуючи на визначальному значенні ідей аксіологічного підходу у формуванні творчої особистості молодшого школяра [2, с. 117]. Дотичними до проблеми дослідження є напрацювання Ю. Бондаренко, котра розробила схему реалізації педагогічних умов розвитку літературно-творчих здібностей школярів на основі жанрового та структурно-стильового шляхів аналізу [3]. В дослідженнях О. Гевко вичерпно описані педагогічні умови формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку [4]. О. Гнатюк виокремив психолого-педагогічні фактори, які позитивно впливають на процес формування творчих здібностей здобувачів початкової освіти в сучасних умовах навчання [5]. В науковій літературі також знаходимо напрацювання, що розкривають зміст педагогічних умов розвитку креативності учнів у сучасному педагогічному процесі (В. Павленко [6]) в просторі загальноосвітньої школи (Г. Павленко, І. Курлішук [7]); розвитку креативності молодших школярів у хореографічному ансамблі (О. Теплова, Д. Кулик, О. Мацюк [8]).

На вагомому значенні освітнього середовища у формуванні готовності до творчої діяльності молодших школярів наголошують Г. Товканець та Ю. Сідор [9]. До врахування особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів у процес визначення дієвих педагогічних умов формування творчих здібностей учнів початкової школи апелюють Т. Турбар та Т. Пасько [10]. Проте, в науковій літературі нами не знайдено результативних спроб виокремлення педагогічних умов формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій. Отже ця проблема потребує подальшого вирішення.

**Метою статті** є конкретизація векторів, які вважали орієнтувальними при визначенні педагогічних умов формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій.

#### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

Величезний інтерес до проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів та пошук ефективних педагогічних умов, які б сприяли їх формуванню в учнів виник давно. Одними з перших до проблеми творчості звернулися філософи. Про глибокий інтерес до пізнання цієї проблеми свідчать численні спроби створити «теорію творчості», серед яких відзначається прагнення пізнати світ у процесі художньої інтуїції (Аристотель, Платон, Шопенгауер), розкрити метафізичну сутність буття через релігійно-естетичну інтуїцію (Ксенофонт, Сократ, Платон, Ф. Аквінський та ін). Філософи визначають творчість, як необхідну умову розвитку матерії, утворення її нових форм, разом із виникненням, яких змінюються і самі форми творчості.

У педагогічній та психологічній думці категорія «творчість» розглядається в контексті витлумачення поняття «творча діяльність». Прихильники цього підходу схиляються до підтвердження припущення, що будь-яка діяльність може містити в собі елементи творчості. Тоді як характер такої діяльності визначається особливостями в яких вона відбувається. Саме ці особливості можливо змінювати та моделювати в освітньому середовищі початкової школи.

Потенціал проєктних технологій в цьому сенсу полягає в широких можливостях для індивідуалізації навчально-творчої діяльності учнів. З опорою на цю думку, припускали, що педагогічні умови формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій повинні пояснювати процес навчально-творчої проєктної діяльності на основі врахування ідей особистісно-зорієнтованого, діяльнісного, аксіологічного та синергетичного методологічних підходів.

Проєктна діяльність учнів початкової школи повинна носити головним чином індивідуальний характер із поступовим наростанням частки колективної праці, особливо творчого, узагальнювального

характеру. Проектна діяльність в межах нашого дослідження розглядається як винятковий за своєю ефективністю засіб розвитку в молодших школярів здатностей до творчої діяльності. Поза як, у процесі виконання проєктів удосконалюється мислення та мовлення учнів, розвиваються комунікативні навички, розширюється досвід соціалізації. Вважали, що полімодальність феномену творчих здібностей молодших школярів вимагає застосування в початковій школі технологічних, інформаційних, комбінованих та ін. проєктів.

Процедура визначення ефективних педагогічних умов дослідження передбачала звернення до існуючих напрацювань дослідників, що вивчали процес формування творчих здібностей молодших школярів.

Під час вивчення проблеми формування творчих умінь учнів початкової школи, Ю. Бондар, дотримувалась позиції, що для досягнення запланованої мети необхідно, по-перше, стимулювати творчість учнів на основі інтегрування в освітній процес креативних особистісно-зорієнтованих проєктних завдань, під час вирішення яких школярі моделюватимуть різні варіанти рішень. По-друге, для активізації творчої діяльності авторка пропонує використовувати конструкторсько-технологічні проєкти, які відтворюють всі предметні галузі НУШ. Водночас, Ю. Бондар наголошує на важливості забезпечення варіативності творчості учнів [1]. По-четверте, з метою формування творчих умінь молодших школярів дослідниця радить використовувати педагогічний супровід позанавчальної діяльності учнів, що забезпечує, на її думку, супровід індивідуальної траєкторії творчого саморозвитку здобувачів початкової освіти.

Педагогічні умови розвитку креативності учнів в середовищі початкової школи, на переконання В. Павленко, охоплюють такі вектори дослідно-експериментальної діяльності: творчу взаємодію суб'єктів початкової освіти; інноватизацію освітнього процесу; організацію урочної та позаурочної креативної діяльності школярів та ін. Дослідник наголошує, що вчитель у такій творчій взаємодії повинен виявляти позицію творчо активної особистості та впроваджувати авторські освітні програми, що володіють варіативністю, міждисциплінарністю, інтегративністю й базуються на сучасних педагогічних технологіях [6]. Також педагог, на думку автора, повинен актуалізувати інтерес молодших школярів до дослідницької діяльності на основі організації участі в індивідуальних та колективних творчих проєктах.

Діяльність молодших школярів В. Павленко пропонує спрямовувати на збагачення дослідницьких вмінь, вияв дивергентного мислення, активізацію асоціативної уяви за допомогою розробки та реалізації особистісно-зорієнтованих завдань-проєктів, а саме:

1) різнорівневого характеру (різнорівневі проєктні завдання, в основі змісту яких навчальний матеріал з різних уроків);

2) диференційованого характеру (розподіл учнів на певні груп, які виконують проєктні завдання з опорою на принцип педагогічної диференціації, тобто з врахуванням рівня сформованості творчих здібностей кожного учня);

3) індивідуального характеру (залучення молодших школярів до виконання індивідуалізованих проєктів);

4) суб'єктно-особистісного характеру (спрямовані на становлення учнів як суб'єктів власної творчості) [6].

В напрацюваннях Г. Товканець та Ю. Сідор [9] виявлено зв'язок між створенням творчого середовища в початковій школі та застосуванням інформаційних технологій у процесі здійснення молодшими школярами творчої діяльності. Дослідники відзначають, що у процесі творчої діяльності важливо враховувати такі індивідуальні особливості учнів як рівень мотивації до творчості, здібності, індивідуальний темп роботи [9].

**Висновки.** Педагогічні умови як сукупність факторів, що детермінують досягнення мети дослідження (тут – формування високого рівня творчих здібностей учнів початкової школи) передбачають цілеспрямовану зміну освітнього процесу на основі використання засобів проєктних технологій. Аналізі потенціалу проєктних технологій дав змогу припустити, що педагогічні умови дослідження повинні виокремлюватись з врахуванням таких засадничих ідей:

активізація мотивації молодших школярів до участі в креативно-творчій діяльності на основі аксіологізації освітнього простору початкової школи;

моделювання проєктних ситуативних завдань, що охоплюють відомості з усіх предметних галузей знань відповідно до Концепції НУШ та сукупності нестандартних особистісно-зорієнтованих завдань-проєктів, які стимулюють творчість учня;

створення середовища для вияву молодшими школярами дивергентного мислення та когнітивних операцій, які лежать в основі творчої діяльності;

забезпечення організації позаурочної діяльності засобами проєктних технологій для розвитку уявлення молодших школярів про себе як суб'єктів власної творчості;

забезпечення супроводу індивідуальної траєкторії творчого саморозвитку та підтримку колективних творчих ініціатив на основі даних педагогічного моніторингу.

Подальші наукові розвідки вбачаємо в обґрунтуванні особливостей реалізації педагогічних умов формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій.

## БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондар Ю. Педагогічні умови формування творчих умінь в учнів початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 34 (1). С. 220–225.
2. Бондар Ю. В. Аксіологічний підхід у формуванні творчої особистості молодшого школяра. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід : збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції* (Тернопіль, 18-19 червня 2020 р.). Тернопіль : Вектор. 2020. С. 117–119.
3. Бондаренко Ю. І. Розвиток літературно-творчих здібностей школярів на основі жанрового та структурно-стильового шляхів аналізу. *Слобожанський науковий вісник*. 2023. № 2. С. 44–49.
4. Гевко О. Педагогічні умови формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Молодь і ринок*. 2019. № 12 (79). С. 95–100.
5. Гнатюк О. Розвиток творчих здібностей здобувачів початкової освіти в сучасних умовах навчання: психологічний аспект. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732842/1/Текст.pdf> (дата звернення: 10.10.2024)
6. Павленко В. В. Педагогічні умови для розвитку креативності учнів у сучасному педагогічному процесі. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. 2018. № 88 (2). С. 138–148.
7. Павленко Г. І., Курліщук І. І. Особливості розвитку творчих здібностей учнів засобами мистецтва в сучасній загальноосвітній школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70 (3). С. 89–93.
8. Теплова О. Ю., Кулик Д. О., Мацюк О. М. Педагогічні основи розвитку креативності молодших школярів у хореографічному ансамблі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2020. № 26. С. 177–184.
9. Товканець Г. В., Сідор Ю. І. Освітнє середовище початкової школи у формуванні ціннісних орієнтацій молодших школярів. *Освіта і наука*. 2023. № 2(35). С. 253–260.
10. Турбар Т. В., Пасько Т. Ю. Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2023. № 3. С. 103–108.